

Драган ГАЛЕВСКИ

ЈНУ – Институт за национална историја - Скопје

ИМПЕРИСКИОТ ПРЕСТИЖ КАКО СРЕДСТВО ВО ВИЗАНТИСКАТА ДИПЛОМАТИЈА НА БАЛКАНОТ (СРЕДИНА НА IX И ПОЧЕТОК НА XI ВЕК)

Abstract: *This paper will focus on the Byzantine diplomacy in the Balkans from the middle of the IX until the beginning of the XI century, a period when, after a long struggle for survival, the Byzantine Empire reached its apogee. The Byzantine government had a number of “non-military” means at its disposal through which it tried, and often succeeded, to achieve the political aims of the basileus, the Emperor in Constantinople. The goal is not to make a comprehensive analysis of all the diplomatic means used by the Byzantine empire, nor to recount the most well-known and commonly used means for which there is a direct testimony in sources, for example money and titles, but to analyze the lesser known means that still played a significant role in shaping the overall image that the Byzantine diplomacy had on the international political scene in the past, as well as today in historiography. One of these “non-military” means was the imperial prestige.*

Key words: *Byzantine Empire, Byzantine diplomacy, Imperial prestige, Constantinople, Balkans*

Една од причините за долговечноста на Византиската Империја, која опстоила на европската политичка сцена повеќе од еден милениум, освен високо ефикасните финансиски и воени институции, била нејзината дипломатија.¹ Способноста да употреби покрај воена сила и широк спектар на други невоени средства му овозможило на *василевсот* од Константинопол не само да ги оствари сопствените поли-

¹ Поимот „дипломатија“ е измислен од бенедектинскиот монах Дом Жан Мабијон во својата *De Re Diplomatica* во 1681 г. Перцепцијата на меѓудржавните контакти во денешна смисла на зборот својот почеток го има во XIV век и е политичко откритие на Италијанците од ренесансата. Подетално кај Edward N. Luttwak, *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, (Cambridge, Massachusetts and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2009), 95-96.

тички цели, туку и да ги спречи агресивните намери на многубројните непријатели што живееле зад границите. Тоа била значајна предност во однос на останатите средновековни држави и народи. Ова особено се однесува за периодот на владеењето на византискиот император Константин VII Порфирогенит (913-959) за чија дипломатска активност неговите современици отсекогаш говореле со восхит и гордост.² Византијците во својата надворешна политика употребувале значителен број на „невоени“ средства што им стоеле на располагање. Покрај титулите и парите, кои биле главен стожер на византиската моќ,³ разните луксузни предмети и книги,⁴ воената опрема,⁵ религијата со нејзините многубројни икони и реликвији,⁶ како и политичката идеологија и ис-

² За овој поглед на византијските современици спрема Константин VII види кај *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus*, ed. I. Bekker, (Bonnae, 1838), 448.15-449.3.

³ Михаил Псел, *Хроника*, уред. В. Д. Никчевиќ, (Подгорица: ЦИД, 2000), VI.29., забележува дека само „...две работи ја одржуваат хегемонијата на Ромеите. Имено, нашиот систем на почесни титули и парите.“

⁴ Вредноста на некои од луксузните производи изработени во империските работилници била зголемена доколку на некои од нив им бил даден определен идеолошко-религиозен ореол на мистичност, како во случајот на дијадемите или императорската облека, што пак за возврат ги правело овие предмети уште попосакувани од странците. За еден таков пример види во *Constantine Porphyrogenitus, De Administrando Imperio*, ed. Gyula Moravcsik and tr. Romilly J. H. Jenkins, (Washington D.C.: Dumbarton Oaks Papers, 1967), 13.24-38. За желбата на околните народи за поседување на предмети кои во себе имале вметнато определена идеолошка вредност види Jonathan Shepard, "Orthodoxy and Northern Peoples: Goods, Gods and Guidelines", *A Companion to Byzantium*, ed. Liz James, (Chichester: Blackwell Publishing Ltd, 2010), 171-185. За свилата како луксузен предмет кај Anna Muthesius, "Silken diplomacy", *Byzantine diplomacy: Papers from the Twenty-Fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*, ed. Jonathan Shepard and Simon Franklin, (Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 1992), 242-248. За книгите како средство во дипломатијата види John Lowden, "The Luxury book as a diplomatic gift", *Byzantine diplomacy: Papers from the Twenty-Fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*, ed. Jonathan Shepard and Simon Franklin, (Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 1992), 249-262.

⁵ Авторот на *За пратеништвата* во *On Strategy, Three Byzantine Military Treatises*, ed. and tr. George T. Dennis, (Washington D.C.: Dumbarton Oaks Papers, 1985), 43, советува за време на престојот на странските пратеништва кои доаѓаат од земја што се „... во голема мера посупериорни во однос на нас, било во големина на војска или храброст, тогаш не треба да даваме внимание на нашето богатство или убавината на нашите жени, туку да го нагласиме бројот на нашите луѓе, како и блескавоста на нашето оружје и висината на нашите сидини.“

⁶ За христијанската религија како средство види Драган Ѓалевски, „Византиската дипломатија на Балканот (средина на IX – почеток на XI век: христијанството како

торијата,⁷ едно од дипломатските средства на византиската власт бил и империскиот престиж, што е предмет на анализа во овој труд.

Империскиот престиж претставувал едно од средствата кое било често користено од Византијците меѓу средината на IX и почетокот на XI век, но не и само во овој период. Тој бил формиран како резултат од неколку фактори, и ѝ дала на Византиската Империја значителна предност во меѓународните односи. Оваа предност посебно се забележувала при поставувањето на сопствената позиција во однос на странските владетели и други влијателни велможи со кои стапувала во контакт, без разлика дали истиот бил од протоколарен или од воено-политички карактер. Империскиот престиж, всушност, претставувал резултат од перцепцијата на странците за изобилието и раскошта на Византиската Империја во однос на сопствената држава, но и во однос на другите народи од нејзиното поблиско и подалечно соседство. Лиутпранд од Кремона е само еден од многуте кој изнесува највпечатлив пример за тоа како еден туѓинец гледал на неа. Тој во своето дело *Одмазда* (*Antapodosis*) известува дека Византијците „...далеку ги надминуваат...[соседните] народи во богатство и мудрост.“⁸ Ваквото гледиште било надополнето од самата византиска власт која во секој погоден момент им го истакнувала и им го потенцирала на странските пратеништва и владетели античкото наследство што го влечела од нејзината по-

средство, *Македоника*, Год. IX, бр. 21, Скопје (2019), 13-25. Големiot број на реликвии што се наоѓале или пак биле донесени и чувани во многубројните цркви ја потврдуваат идејата на Византијците Константинопол да претставува центар на поклонение и ацилак. Нив ги имало од најразличен вид. Најчесто тоа биле парчиња од Крстот на распетието и посмртни останки од светци, облека, како наметката на Богородица чувана во Влахерн или *Мандилионот* од Едеса, но и икони од кои најважни биле оние што според верувањето не ги нацртала човечка рака - *ахејропојета* и кои можеле да извршуваат чуда. Мноштвото луѓе за кои разните средновековни пишани извори известуваат дека пристигнувале во византиската престолнина да се поклонат пред овие реликвии само го надополнуваат овој факт. За улогата на реликвиите подетално кај Luttwak, *Grand Strategy*, 116-119. За наметката на Пресвета Богородица види Averil Cameron, "The Virgins Robe: An Episode in the History of Early Seventh-Century Constantinople", *Byzantion* 49, Bruxelles (1979), 42-48.; За реликвиите поврзани со култот на Богородица кај Norman H. Baynes, "The Supernatural defenders of Constantinople", *Byzantine Studies and Other Essays*, (Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1974), 257-258.

⁷ Драган Ѓалевски, „Византиската дипломатија на Балканот во времето на Македонската династија: идеологијата и историјата како средство“, *Патримониум*, год. 12, бр. 17, Скопје, (2019). (во печат)

⁸ Liutprandi Cremonensis Episcopi, *Historia Gestorum Regum et Imperatorum sive Antapodosis*, Patrologia Latina, ed. Jacques P. Migne, (Paris, 1844-91), I.11.

литичка поврзаност со Константин Велики, а преку него и политичко-правниот легитимитет што произлегувал од Римската империја.⁹

Првиот сегмент преку кој византиската власт го манифестирала сопствениот престиж била перцепцијата за симболичката вредност што Константинопол го имал во очите на средновековниот човек, како за Византијците така и за другите народи.¹⁰ Тој бил изграден на бреговите на Босфорот по наредба на Константин Велики, императорот што го прогласил христијанството за официјална и државна религија, човекот кој ги поставил темелите на идната Христијанска империја. Градот бил именуван од сопствените жители само како „Град“ (ή Πόλις) или „кralица на градовите“, односно „василиса“ (Βασιλις τῶν πόλεων), претставувајќи посебен социо-политички ентитет во состав на Византиската Империја.¹¹ За словенските племиња од Балканот, Бугарите, како и за Русите тој бил *Цариград*, додека меѓу народите од Скандинавија бил познат како *Миклагард*, *Миклигардр* или *Миклегарт*, „Големиот град“ на кого луѓето неизмерно му се восхитувале во приказните.¹² Иако во текот на VIII век поради земјотреси и честите појави на чума дошло до драстично намалување на неговото население, сепак, тоа било само привремено, враќајќи ја набрзо повторно својата позиција на најголема средновековна христијанска метропола.

Причина за оваа исклучителна привлечност што ја имала византиската престолнина меѓу средновековните народи, била поради целокупната раскош што ја нудела. Лоциран на место со исклучителен поморски амбиент, првиот поглед на Константинопол побудувал воздишки и воодушевување. Тој бил град на долги и широки улици, на пространи форуми каде можело да се собере безбројно народ, потоа на разни приватни и државни палати, на мноштво цркви од кои најпозната била катедралата Света Софија, на голем број на пазарии пристаништа, како и на други профани места каде според мислењето на современиците можеле да се слушнат сите познати јазици во све-

⁹ Ова мошне јасно го забележува Liutprandi Cremonensis Episcopi, *Relatio de Legatione Constantinopolitana*, Opera Omnia, ed. Ernst L. Dümmler, (Hannoverae, 1877), 51, каде византиските службеници му пренеле дека „...тој будалест глупчо од папа не знае дека светиот Константин во овој град го пренесол империското жезло, сенатот и сите римски аристократи, оставајќи во стариот Рим само гнасни робови, рибари, ловци, копилиња, слуги и плебејци.“

¹⁰ Averil Cameron, *the Byzantines*, (Oxford: Blackwell Publishing, 2006), 65.

¹¹ Paul Magdalino, “Constantinople and the Outside World”, *Strangers to Themselves: The Byzantine Outsider*, ed. Dion C. Smythe, (Aldershot: Ashgate Publishing Ltd., 2000), 151.

¹² Luttwak, *Grand Strategy*, 125.

тот.¹³ За луѓе кои доаѓале од свет на камени куќи, колиби и шатори погледот на една ваква метропола со толкав број на монументални згради и храмови, со постојани гужви низ улиците и пазари исполнети со производи од секаков вид, била со сигурност исклучително маѓепсувачка, предизвикувајќи кај набљудувачот силен културолошки и цивилизациски шок.¹⁴ Освен тоа, Константинопол бил седиштето на *василевсот*, наследникот на големите римски императори, владетелот кој, според империската идеологија и општоприфатеното верување, бил поставен од Бога за негов земски намесник и заштитник на „избраниот народ“, претставувајќи со тоа во очите на другите народи и еден вид божја предстража на земјата.¹⁵

Лиутпранд од Кремона во своето дело *Одмазда* нескриено ја искажува својата воодушевеност од византиската престолнина и дава една јасна и живописна слика за влијанието што го имал Константинопол врз сетилата на туѓинците што пристигнувале во градот. Тој на неколку страни во своето дело и се восхитува на *Големата Палата* известувајќи притоа дека таа „...ги надминува не само во убавина, туку и во цврстина, сите други утврдувања што сум ги видел.“¹⁶ Истата фасцинираност од Константинопол се забележува и кај авторот на *Руската Хроника*. Тој ја пренесува восхитеноста на руските пратеници испратени во византиската престолнина од кнезот Владимир. Кога пратеништвото се вратило дома, според авторот тоа го дало следниот извештај: „Заминавме кај Грците и не воведоа таму каде му служат на својот Бог, и не знаевме дали сме на земјата или на небото. Нема на земјата таков поглед и таква убавина, и не знаеме како тоа да го раскажеме. Само ова го знаеме: таму Бог

¹³ Подетално за Константинопол, неговата структура и социо-политичка важност во Dean A. Miller, *Imperial Constantinople*, (New York: John Wiley and Sons Inc., 1969).; Пол Магдалино, *Средњовековни Цариград*, (Београд: Клио, 2001) и Paul Magdalino, "Byzantium=Constantinople", *A Companion to Byzantium*, ed. Liz James, (Chichester: Blackwell Publishing Ltd, 2010), 43-54.; Judith Herrin, *Byzantium: The Surprising Life of a Medieval Empire*, (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2007), 12-21.; Arnold Toynbee, *Constantine Porphyrogenitus and His World*, (London, New York Toronto: Oxford University Press, 1973), 201-223.; Charles Diehl, *Byzantium: Greatness and Decline*, (New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 1960), 94-111.

¹⁴ Краток преглед за восхитеноста на странците од Константинопол низ вековите види кај Magdalino, "Byzantium=Constantinople", 46.

¹⁵ Luttwak, *Grand Strategy*, 125.

¹⁶ За воодушевеноста на Лиутпранд од Кремона од византиската престолнина и Големата Палата за време на неговата прва посета на Константинопол во *Antapodosis*, V.21, VI.5-10. Види исто така и Jonathan Shepard, "Information, disinformation and delay in Byzantine diplomacy", *Byzantinische Forschungen* 10, Amsterdam (1985), 244.

престојува меѓу луѓето и нивната служба е многу поубава од сите оние во другите земји. Зашто не можеме да ја забораваме таа убавина.“¹⁷

Византијците биле потполно свесни за влијанието што го имал изгледот на нивната престолнина врз другите народи и често го користеле во своја предност. Всушност, еден византиски извор потврдува дека тие го користеле градот не само како империска пропаганда, туку и како значајно дипломатско средство во меѓународните односи. Анонимниот автор на *За пратеништвата* советува „...доколку [странските пратеништва] дојдат од многу далечна земја, и други народи живеат меѓу нас и нив, тогаш можеме да им покажеме што сакаме од нашата земја. Можеме да дејствуваме на сличен начин дури иако нивната земја е лоцирана веднаш до нас, но е многу послаба. Но ако тие се во голема мера посупериорни во однос на нас, било во големина на војска или храброст, тогаш не треба да даваме внимание на нашето богатство или убавината на нашите жени, туку да го нагласиме бројот на нашите луѓе, како и блескавоста на нашето оружје и висината на нашите сидини.“¹⁸ Овој пасус укажува за практиката на византиската власт да организира обиколка на градот за странските пратеништва што доаѓале на посета во византиската престолнина, покажувајќи ги притоа поважните административни згради, палати и цркви, или градските сидини и стражата што ги обезбедувала.¹⁹ Целта на Византијците била преку прикажувањето на богатството и воената моќ да се придобие за сојузник или пак одврати од идна агресија народот од каде потекнувале амбасадорите. Идејата што требало да им се пренесе на странските пратеништва е дека доколку нивниот владетел станел „пријател“ и сојузник на *василевсот* тој, ќе се здобие со значајни финасиски и политички придобивки.

Овој вид на дипломатска прошетка низ Константинопол била со сигурност организирана во текот на X век за кнегињата Олга од Киевска Русија²⁰ и за руското пратеништво испратено од Владимир кое имало задача подробно да се запознае со христијанството,²¹ по се из-

¹⁷ *Повијест Минулих Љета*, превод Ненад Косовић, (ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2003), 68. Исто и Dimitri Obolensky, *Byzantium and the Slavs*, (Crestwood, New York: St. Vladimir's Seminary Press, 1994), 19.

¹⁸ *On Strategy*, 43. Исто и Lee Douglas and Jonathan Shepard, “A Double Life: Placing the Peri Presbeon”, *Byzantinoslavica* LII, Prague (1991), 30.

¹⁹ Вакви прошетки им биле организирани на странските пратеништва и во претходните векови. Види во Luttwak, *Grand Strategy*, 124-125.

²⁰ *De Cerimoniis*, 594.16-598.12.

²¹ *Повијест Минулих Љета*, 67-68. Слична обиколка била направена и за иберијскиот куропалат за кое известува Theophanes *Continuatus*, 402.12-21.

гледа и за унгарските пратеништва од средината на X век,²² како и за печенешките заложници кои по склучените договори со Византиската Империја престојувале на годишна основа како „пријатели“.²³ Лиутпранд од Кремона не известува дека му била приредена некаква прошетка за време на неговиот прв престој, иако дава слика за убавината на палатите во византиската престолнина, но сведочи како бил повикан од Константин VII Порфирогенит да го набљудува процесот на исплаќање на годишната плата на византиските службеници, што во очите на младиот пратеник евоцирало силно воодушевување.²⁴

Втор аспект на империскиот престиж претставувале империските церемонии. Тие претставувале значајно идеолошко и пропагандно средство во рацете на *василевсот* преку кое се обидува да ја пацифизира агресивноста на соседите и подалечните народи. Меѓутоа, потребно е да се потенцира дека за разлика од другите средновековни владетели, византискиот император имал голема предност, бидејќи поседувал не само престолнина, туку и палата, каде можел визуелно да ја прикаже сопствената политичка и воена моќ. Дека тоа била главната цел на церемониите укажува Порфирогенит во предговорот на *За Церемониите*. Според него „...со помош на вреден за пофалба редна церемониите, империјалната моќ се покажува како повеќе уредена и уште повеќе пристојна, а за сметка на тоа епрекрасна во очите на странците и нанашиот народ.“²⁵ Понатаму, тој известува дека тие биле наменети да служат како просирен и свежо исполиран прозорец, преку кој можело достоинствено да бидат видени прерогативите што произлегувале од империската моќ. Всушност, церемонијата требало да претставува одраз на функционирањето на Божјата вселена и да остави впечаток дека таа го прикажува поредокот и стабилноста како на империската, така и на небеската моќ, симболизирајќи ја преку овој чин врската што според идеологијата ја имал *василевсот* со Бога.²⁶ Скоро се што претставувало дел од церемонијата, од облеките до самите луѓе, имало некак-

²² John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, tr. John Wortley, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 231.; *DAI*, 40.63-65. Види и кај Gyula Moravcsik, *Byzantium and the Magyars*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970), 104, 106.

²³ Според авторот на *DAI*, 1.20-24, 8.16-18, Византијците земале на годишно ниво заложници и дипломатски претставник кои како „пријатели“ престојувале во престолнината „...под надзор на компетентен службеник...и ќе уживале во сите империјални благодети и подароци соодветни за императорот да ги подари.“

²⁴ *Antapodosis*, VI.10.

²⁵ *De Cerimoniis*, 3.1-4.2.

²⁶ *De Cerimoniis*, 4.2-5.11. Види и Shepard, “Information, disinformation and delay”, 239.

ва симболика.²⁷ Еден таков пример било издигнувањето на императорскиот престол во текот на приемот на странските пратеништва, за што сведочи Лјутпранд во неговото дело *Одмазда*²⁸ или пак церемонијалната стража која за време на овие исти банкети била составена од различни етнички припадници, црни христијани, Хазари и Турци, и требало да ја потенцира универзалноста на византиската власт.²⁹

Церемониите кои редовно се одржувале во Големата Палата се обидувале на еден сликовит начин да им ја прикажат на очевидците стабилноста и уредноста, древноста, и неменливоста на империскиот режим, но и да ја потенцираат идеолошката поврзаност на византискиот император со Бога, како и верувањето дека Бог одлучил таа личност да владее со Империјата, но и тоа дека и покрај големиот број опасности, поради божјата наклонетост, таа на крајот сепак ќе опстане. Она што сакало да им се пренесе преку овие церемонии на соседите и на подалечните народи, посебно на оние од запад и север, била пораката дека нивните воинствени намери, доколку ги имале, за жал биле залудни и дека би било многу покорисно за нив да одржуваат добри и пријателски односи со Византиската Империја.³⁰

Овие церемонии освен идеолошката цел која требале да ја остварат имале и своја практична употребливост што можеле да доведат до определени политички импликации на теренот. Најпрво, византиската власт ги користела империските церемонии и странските пратеништва што учествувале во нив да обезбеди преку еден непосреден, поблизок и посрдечен контакт подробни и подетални информации за обичаите и верувањата на народите и државите од каде тие потекнувале, зголемувајќи го со тоа сопствениот дипломатски капацитет. Од друга страна, присуството во овие церемонии и протоколарната позиција во нив имало своја политичка тежина. Според реакцијата на Лиутпранд од Кремона за време на неговата втора посета на Константинопол, тоа всушност ја определувало политичката важност на народот или државата во очите на византискиот император, но и во *екумената*.³¹ Владетелот или било кој друг властелин кој ја игнорирал империската покана, или пак не добил вакво признание, ризикувале да из-

²⁷ Henry Maguire, "The Heavenly Court", *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*, ed. Henry Maguire, (Washington D.C.: Dumbarton Oaks Papers, 2004), 247-258.

²⁸ *Antapodosis*, VI.5.

²⁹ За церемонијалната стража види Herrin, *Byzantium*, 180. За организирањето на империските церемонии подетално во *De Cerimoniis*.

³⁰ Shepard, "Information, disinformation and delay", 238.

³¹ *De legatione*, 19. Исто така и Shepard, "Information, disinformation and delay", 245.

гледаат ништожно во очите на соседите, или пак меѓу неговата елита, што можело во краен случај да доведе до незадоволство дома и до негова политичка пропаст.³² Доколку пратеништвото доаѓало од народ или држава која имала определен непријателски став кон *василевсот*, но не и јавно искажана агресија во вид на воен конфликт, постоела исклучителна можност преку непоредна комуникација и дипломатски контакти за време на церемониите ваквата опасност да биде избегната или целосно поништена, оставајќи притоа простор за воспоставување на еден посрдечен политички однос. Ако пак амбасадорите биле испратени од владетел кој немал воинствени намери, тогаш тоа претставувало можност за византиската власт, преку искажувањето на ваквата чест да присуствуваат на ваков настан, да придобие нов „пријател“ и сојузник.

Изворите посведочуваат три случаи каде великодостојници од балканските држави со сигурност присуствувале на церемониите поради нивниот повеќегодишен престој во Константинопол. Тоа бил Симеон, владетелот на Бугарија,³³ понатаму Захариј од Србија, кој, веројатно, бил и роден во византиската престолнина,³⁴ како и браќата Борис и Роман, синовите на бугарскиот владетел Петар, кои во времето на Никифор II Фока веќе престојувале во Константинополен период.³⁵

Меѓутоа, мора да се напомене дека обидите да се маѓепсаат и импресионираат посетителите не биле секогаш успешни. Тоа дури понекогаш било и контрапродуктивно. Јавното фалење на Византијците со сопственото богатство пред странците низ улиците на Константинопол и преку церемониите во Големата Палата знаело не само да пре-

³² Jonathan Shepard, "Byzantine diplomacy, A.D. 800-1204: means and ends", *Byzantine diplomacy: Papers from the Twenty-Fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*, ed. Jonathan Shepard and Simon Franklin, (Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 1992), 64-65.

³³ *Antapodosis*, III.29 Види и Jonathan Shepard, "Manners maketh Romans? Young barbarians at the emperor's court", *Byzantine style, Religion and Civilization*, ed. Elizabeth Jeffreys, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 141.

³⁴ За долгогодишниот престој на Захариј во Константинопол види DAI, 32.100-104. Исто така, Dean A. Miller, *Studies in Byzantine diplomacy: sixth to tenth centuries*, (Ann Arbor, Michigan: University Microfilms, Inc., 1963), 188.; Shepard, "Byzantine diplomacy", 61. Според Димитри Оболенски, *Византијски Комонвелт*, (Просвета: Београд, 1996), 138, Захариј бил таму образован. Подетално за Захариј кај Тибор Живковиќ, *Портрети на владарите рано средњег века. Од Властимира до Борића*, (Београд, 2006), 58-60.

³⁵ Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History*, 246.

дизвика подсмев кај набљудувачот, туку и да не ги спречи или пак намали агресивните намери што некои народи ги имале спрема Византиската Империја. Исто така, кај дел од странците тоа само дополнително им ги зголемувало апетитите за грабеж, бидејќи давало јасна слика за богатството што се наоѓало зад ѕидините на градот и кое можело преку воено дејствување да го приграбат за себе. Таков пример се унгарските пљачкашки походи извршени по посетите на нивните водачи на Константинопол,³⁶ како и неколкуте руски поморски напади во текот на X век.³⁷

Византијците својот империски престиж го засновале и преку истакнувањето на древноста на сопствената држава, кој претставувал нејзин трет и последен аспект. За таа цел тие укажувале на нивната поврзаност со определени историски настани, како на пример покрстувањето на римскиот император Константин Велики, основањето на Константинопол и пренесувањето на седиштето на Римската империја во новата претстолина на Босфорот. За оваа византиска практика мошне јасно сведочи Лиутпранд од Кремона кога за време на неговата втора мисија во Константинопол византиските службеници укажале за трансферот на империскиот авторитет од Рим во нивната престолнина.³⁸ Ваквото навраќање кон минатото и честото спомнување за поврзаноста на Византиската Империја со римското наследство и овозможувало на византиската власт да ја одржува не само својата висока позиција во меѓународните односи, туку и да ја потенцира политичко-идеолошката повластеност на *василевсот* над другите владетели. Колкави биле придобивките на поврзувањето на сопствениот политички авторитет со древната Римска империја се забележува кај Русите, кои иако немале никаков директен контакт со неа и не биле целосно запознаени со импликациите за хегемонија што произлегувала од римскиот идентитет, сепак биле запознати со значењето и важноста од одржува-

³⁶ Според *Theophanes Continuatus*, 480.13-17, во 959 г. на Велигден, силна војска навлегла во Тракија и собрала богат плен. Две години подоцна, во времето на Роман II (963-969), Унгарците повторно ја нападнале тракиската област. Изворниот материјал известува дека се до 968 г. тие преземале пљачкашки походи на византиска територија кои, освен еден или два, по се изгледа не биле од некој поголем карактер. Лиутпранд во *De Legatione*, 45, известува дека за време на неговата посета на Константинопол во 968 г. одред од 300 Унгарци заробиле околу 500 луѓе во *темата* Тесалоника. За унгарските походи на Балканот во овој период подетално кај Moravcsik, *Byzantium and the Magyars*, 59-60.

³⁷ За рускиот поход од 907 г. во *Повијест Минулих Лета*, 18-19.; *Theophanes Continuatus*, 706.12-707.10. За нападот од 941 г. во *Antapodosis*, V.15.

³⁸ За случката од 968 г. во *De Legatione*, 51.

ње на политичките врски со владетелот во „Цариград“. Всушност, репутацијата што произлегувала од поседувањето на древно потекло била мошне значајна алатка во меѓународните односи, која била високо почитувана од елитите на новоформираните држави во средниот век.³⁹ Еден таков пример каде лесно се воочува важноста на римското потекло претставува византиското приспособување на титулата *василевс* со додавањето на терминот „на Ромеите (Римјаните)“, именител кој требало да сигнализира дека владетелот во Константинопол и неговите поданици биле вистинските „Римјани“, процедура која била преземена откако на Карло Велики му била доделена империска круна од Римското папство.⁴⁰ На ист начин, преку поврзување со римското потекло и ликот на Константин Велики Византијците наоѓале правна поткрепа и легитимитет за нивното отфрлање на разните политички барања од владетелите на државите и народите од запад и север.⁴¹

Може да се заклучи дека слично како и другите средства на византиската дипломатија така и империскиот престиж бил мошне променлив во својата успешност. Тој можел да ги оствари зацртаните политички интереси и цели, но можел и целосно да потфрли. Разликата помеѓу успехот и неуспехот зависела од голем број на фактори, како надворешни така и внатрешни, но најмногу од субјектот на византиската дипломатска активност и неговата подложност на влијание. Империскиот престиж знаел да го импресионира политичкиот противник и да помогне преговорите да завршат успешно или пак да се придобиваат сојузници, како на пример Захариј од Србија. Меѓутоа, знаел и да

³⁹ Подетално за употребата на минатото и историските настани во византиската дипломатија во Jonathan Shepard, “Past and future in Middle Byzantine diplomacy: some preliminary observations”, *Byzance et le monde extérieur, Contacts, relations, échanges: Actes de trois séances du XXe Congrès international des Études byzantines, Paris, 19-25 août 2001*, direction de Michel Balard, Élisabeth Malamut, Jean-Michel Spieser, (Paris: Sorbonne, 2005), 171-194.; Jonathan Shepard, “The Uses of ‘History’ in Byzantine Diplomacy: Observations and Comparisons”, *Porphyrogenita, Essays on the History and Literature of Byzantium and the Latin East in Honour of Julian Chrysostomides*, ed. Charalambos Dendrinos, Jonathan Harris, Eirene Harvalia-Crook, Judith Herrin, (Aldershot: Ashgate Publishing Ltd., 2003), 91-115.; Shepard, “Information, disinformation and delay”, 240-241.

⁴⁰ Shepard, “The Uses of ‘History’”, 91-92.

⁴¹ Еден таков пример изнесува Порфиригенит во *DAI*, 13.24-122, за побарувањата на северните народи за династички бракови, империска облека, круни и грчкиот оган. Веројатно, слични причини во *De Legatione*, 53, му биле изнесени на Лјут-пранд од Кремона на неговото барање за династички брак помеѓу византискиот двор и Отон I. Види и Shepard, “Byzantine diplomacy A.D. 800-1204”, 42, и Shepard, “Information, disinformation and delay”, 245-247.

создаде опасен противник кој, како во случајот на бугарскиот владетел Симеон, или на рускиот кнез Свјатослав, импресионирани од византиската слика за величественост биле силно решени да го заменат *василевсот* на Константинополскиот престол. Но и покрај се, империскиот престиж претставувал важен интегрален дел на византиската дипломатија и бил еден од чинителите на нејзината успешност.

Литература:

Извори:

- Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*. Edited by Gyula Moravcsik and translated by Rommily J. H. Jenkins. Washington D.C.: Dumbarton Oaks Papers, 1967.
- Liutprandi Cremonensis Episcopi, *Historia Gestorum Regum et Imperatorum sive Antapodosis*, Patrologia Latina. Edited by Jacques P. Migne. Paris, 1844-91.
- Liutprandi Cremonensis Episcopi, *Relatio de Legatione Constantinopolitana*, Opera Omnia. Edited by Ernst L. Dümmler. Hannoverae, 1877.
- John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*. Translated by John Wortley. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus*. Edited by I. Bekker. Bonnae, 1838.
- Three Byzantine Military Treatises*. Text, translation and notes by George T. Dennis. Washington D.C.: Dumbarton Oaks Papers, 1985.
- Михаил Псел, *Хроника*. уредник В. Д. Никчевић. Подгорица: ЦИД, 2000.
- Повијест Минулих Љета*, превод Ненад Косовић. ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2003.

Монографии и статии:

- Baynes, Norman H. "The Supernatural defenders of Constantinople", *Byzantine Studies and Other Essays*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1974.
- Cameron, Averil. "The Virgins Robe: An Episode in the History of Early Seventh-Century Constantinople". *Byzantion* 49. Bruxelles 1979.
- Cameron, Averil. *The Byzantines*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.
- Diehl, Charles. *Byzantium: Greatness and Decline*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 1960.
- Douglas, Leeand Shepard, Jonathan. "A Double Life: Placing the Peri Presbeon", *Byzantinoslavica* LII. Prague 1991.
- Herrin, Judith. *Byzantium: The Surprising Life of a Medieval Empire*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2007.
- Lowden, John. "The Luxury book as a diplomatic gift", *Byzantine diplomacy: Papers from the Twenty-Fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March*

1990. Edited by Jonathan Shepard and Simon Franklin. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 1992.
- Luttwak, Edward N. *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*. Cambridge, Massachusetts and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2009.
- Magdalino, Paul. "Byzantium = Constantinople", *A Companion to Byzantium*. Edited by Liz James. Chichester: Blackwell Publishing Ltd, 2010.
- Magdalino, Paul. "Constantinople and the Outside World", *Strangers to Themselves: The Byzantine Outsider*. Edited by Dion C. Smithe. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd., 2000.
- Maguire, Henry. "The Heavenly Court", *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*. Edited by Henry Maguire. Washington D.C.: Dumbarton Oaks Papers, 2004.
- Miller, Dean A. *Imperial Constantinople*. New York: John Wiley and Sons Inc., 1969.
- Miller, Dean A. *Studies in Byzantine diplomacy: sixth to tenth centuries*. Ann Arbor, Michigan: University Microfilms, Inc., 1963.
- Moravcsik, Gyula. *Byzantium and the Magyars*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970.
- Muthesius, Anna. "Silken diplomacy", *Byzantine diplomacy: Papers from the Twenty-Fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*. Edited by Jonathan Shepard and Simon Franklin. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 1992.
- Obolensky, Dimitri. *Byzantium and the Slavs*. Crestwood, New York: St. Vladimir's Seminary Press, 1994.
- Shepard, Jonathan. "Orthodoxy and Northern Peoples: Goods, Gods and Guidelines", *A Companion to Byzantium*. Edited by Liz James. Chichester: Blackwell Publishing Ltd, 2010.
- Shepard, Jonathan. "Information, disinformation and delay in Byzantine diplomacy", *Byzantinische Forschungen* 10. Amsterdam 1985.
- Shepard, Jonathan. "Byzantine diplomacy, A.D. 800-1204: means and ends", *Byzantine diplomacy: Papers from the Twenty-Fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*. Edited by Jonathan Shepard and Simon Franklin. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 1992.
- Shepard, Jonathan. "Manners maketh Romans? Young barbarians at the emperor's court", *Byzantine style, Religion and Civilization*. Edited by Elizabeth Jeffreys. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Shepard, Jonathan. "Past and future in Middle Byzantine diplomacy: some preliminary observations", *Byzance et le monde extérieur, Contacts, relations, échanges: Actes de trois séances du XXe Congrès international des Études byzantines, Paris, 19-25 août 2001*. Direction de Michel Balard, Élisabeth Malamut, Jean-Michel Spieser. Paris: Sorbonne, 2005.
- Shepard, Jonathan. "The Uses of 'History' in Byzantine Diplomacy: Observations and Comparisons", *Porphyrogenita, Essays on the History and Literature of Byzantium and the Latin East in Honour of Julian Chrysostomides*. Edited by Charalambos

Dendrinos, Jonathan Harris, Eirene Harvalia-Crook, Judith Herrin. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd., 2003.

Toynbee, Arnold. *Constantine Porphyrogenitus and His World*. London, New York Toronto: Oxford University Press, 1973.

Ѓалевски, Драган. „Византиската дипломатија на Балканот (средина на IX – почеток на XI век: христијанството како средство, *Македоника*, Год. IX, бр. 21. Скопје 2019.

Живковиќ, Тибор. *Портрети на владара раног средњег века. Од Властимира до Борића*. Београд, 2006.

Магдалино, Пол. *Средњовековни Цариград*. Београд: Клио, 2001.

Оболенски, Димитри. *Византијски Комонвелт*. Просвета: Београд, 1996.